

ZAPISKI

SLOVENSKE LJUDSKE KNJIŽNICE IN NJIHOVI PROBLEMI

Zdi se, kot da smo se vseh deset povojnih let nekako bali spregovoriti o problemih slovenskega ljudskega knjižničarstva s tisto odkritosrčnostjo, s kakršno je to storil tik pred vojno pokojni dr. Avgust Pirjevec v svoji knjigi *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Le nekateri knjižničarji so lahko z zadostnim znanjem pokazali vso širino te problematike in imeli dovolj poguma pokazati tudi na napake in pomanjkljivosti. V okviru ljudskoprosvetnih prizadevanj, ki so nosila v prvih povojnih letih že po neki razvojni nujnosti predvsem pečat navdušenja in manifestativnosti, pa smo o izobraževalnem delu med ljudstvom, to je o ljudskih knjižnicah govorili le preveč na splošno in s preveliko površnostjo. Zdaj, ko ugotavljamo, da mora biti teža ljudskoprosvetnih prizadevanj prav na izobraževalnem delu, je treba tudi problematiko slovenskega ljudskega knjižničarstva osvetliti ne le z vidika kvantitete, ampak tudi z vidika kvalitete. Zdi se, da edino taka kompleksna osvetlitev lahko nakaže pravo pot k rešitvi.

Že iz pregledane statistične publikacije Slovenske knjižnice, v kateri je Društvo bibliotekarjev zbralo podatke o stanju slovenskih knjižnic ob koncu leta 1950, je bilo razvidno, da je slika, ki jo kaže sorazmerno visoko število v tej publikaciji zabeleženih ljudskih knjižnic v Sloveniji, lahko tudi nekoliko varljiva. Že ta publikacija je namreč pokazala, da ima mnogo teh knjižnic premajhno število knjig, da bi sploh mogle razviti pravo ljudskoprosvetno dejavnost. Za pravo presojo pa moramo vedeti še več: kakšne so te knjige in kakšno je sploh delo posameznih knjižnic. Tega so se sestavljalci omenjene publikacije iz leta 1951 zavedali, a niso mogli zbrati tudi tovrstnih podatkov. Zato je Društvo bibliotekarjev pozdravilo pobudo Bogomila Gerlanca, ki je kot nameščenelec Zavoda za statistiko in evidenco LRS lahko zbral popolnejše podatke in jih leta 1954 publiciral v *Socialistični misli*. V prepričanju, da take statistične analize lahko mnogo pripomorejo k zdravemu reševanju tega sorazmerno zamotanega problema, je izdalo Gerlančevo študijo, dopolnjeno s podatki za leto 1954, v posebni publikaciji.*

Ker je svojo statistično študijo pisal za objavo v splošni ljudskoprosvetni reviji, je avtor postavil na začetek strnjen pregled o razvoju slovenskih ljudskih knjižnic. Prav je, da je ta, deloma po Pirjevcu povzeta poglavja zadržal tudi v ponatisu neskrčena, ker je s tem v priročni obliki približal to snov mlajšim ljudskoprosvetnim delavcem, zlasti številnim ljudskim knjižničarjem, ki jim je Pirjevčeva knjiga danes le težko dostopna. Pirjevčev pregled je tu v marsičem celo izpopolnjen ne le za novejša razdobja med obema vojnama in za desetletje v novi Jugoslaviji, ampak tudi s podrobnejšim razborom predvojnih statističnih prikazov o knjižnicah in s poudarkom nekaterih razvojno pomembnih akcij (n. pr. dela narodno radikalne akademske mladine tik pred prvo svetovno vojno ali prizadevanj progresivno mislečega učiteljstva v desetletju pred drugo sve-

* Bogomil Gerlanec: Slovenske ljudske knjižnice. Izdalo Društvo bibliotekarjev Slovenije. Založila Kmečka knjiga v Ljubljani 1955. 72 str. 8°.

točno vojno). Tu avtorju seveda ni šlo predvsem za pregledno podajanje zgodovine slovenskih ljudskih knjižnic, ampak bolj za pretres tistih dejstev, ki so mu nudila gradivo za analitično primerjavo s sedanjim stanjem. Zato tudi te ugotovitve lahko prištejemo k pozitivnim rezultatom te knjižice. Gradivo je zbrano dovolj skrbno in uporabljeno s primerno kritičnostjo. Podatki starejših statističnih popisov naših ljudskih knjižnic so bili dokaj neenakomerno zbrani. Zato jih je bilo včasih treba primerno kombinirati, da so bili uporabni za kritično primerjavo, ki je omogočala pravilno presojo. To ne velja le za predvojne popise, ampak tudi za prve poskuse takih popisov po vojni prav do leta 1950. Podroben pretres rezultatov in metod vseh dotedanjih statističnih popisov slovenskih ljudskih knjižnic, ki je posnet tudi v tej knjižici, pa je avtorju omogočil izboljšati tudi dotlej najbolj premišljeno shemo Zavoda za statistiko in evidenco LRS. Tako se je v popisu za leto 1955, zlasti pa za leto 1954 posrečilo zbrati celo vrsto podatkov, s katerimi smo dobili vpogled v realno stanje in ki nam, če jih le hočemo prav razumeti, dajejo v roke ključ za rešitev sedanje krize slovenskega ljudskega knjižničarstva.

Bogati, v pregledne tabele zbrani podatki, ki jih tu seveda ne gre v podrobnosti ponavljati, nam kažejo med drugim takele zanimive krivulje v razvoju slovenskih ljudskih knjižnic:

1. Število javnih ljudskih knjižnic v Sloveniji se je v primerjavi s stanjem iz leta 1940, ko jih je bilo 855, po osvoboditvi sprva močno dvigalo (1948: 1164; 1950: 1223), nato pa je začelo padati (1952: 681; 1953: 664; 1954: 636).

2. Knjižni fond (skupno število knjig v javnih ljudskih knjižnicah v Sloveniji) je znašal l. 1940: 381.715; l. 1948: 318.441; l. 1950: 605.618; l. 1953: 620.170; l. 1954: 657.954.

Ogromno škodo, ki jo je slovenskim ljudskim knjižnicam prizadejalo divjanje okupatorjev, smo popravljali počasneje kot na drugih področjih javnega življenja. Še leta 1948 je število knjig v naših ljudskih knjižnicah dosegalo le malo več kot polovico predvojnega. Že leta 1950 je predvojno stanje preseženo, a v nadaljnjih letih število knjig sicer narašča, a sorazmerno prepočasi. Skoraj enako sliko dajejo podatki o številu izposojenih knjig. Leta 1940: 726.579; l. 1948: 697.753; za leto 1950 ti podatki niso navedeni; l. 1953: 1.342.205; l. 1954: 1.521.580. Teže si je ustvariti povsem pravilno sodbo o porastu in padanju števila bralcev. Podatka za leto 1940 namreč ni, pa tudi povojnih podatkov o tem najbrž ne bi smeli samo številčno primerjati. Statistike so namreč zabeležile za leto 1948: 243.727 bralcev, za leto 1953 pa le 82.073 in za leto 1954: 84.357. Številki za zadnji dve leti sta videti realni, a število za leto 1948, ki je v primeri z zadnjima dvema skoraj trikrat večje, kaže vsaj na neko neenakomernost pri načinu zbiranja teh podatkov v letu 1948 in 1953 oz. 1954. Kljub temu pa smemo sklepati, da se število bralcev v zadnjih dveh letih niža. (Avtor trdi sicer to tudi o številu izposojenih knjig, a številke, ki jih navaja, kažejo, da je ta trditev nekoliko pre nagljena).

Že ti prerezi kažejo, da sedanji razvoj slovenskega ljudskega knjižničarstva ne poteka povsem normalno. Še bolj zgovorno nas pouče o tem nekatere druge analize, ki jih podaja avtor naše knjižnice na podlagi podatkov za leto 1953 in 1954. Primerjava med velikimi knjižnicami v mestih (v letu 1953 jih je bilo 17, v letu 1954 pa 19) in številnimi malimi knjižnicami po manjših krajih in vaseh (v letu 1953: 647, v letu 1954 pa 617) nam pokaže strašne razlike v številu knjig, številu izposoj, številu bralcev in v zneskih denarnih sredstev

(dotacij in dohodkov od izposojnin), s katerimi so posamezne knjižnice razpolagale. Tudi če bi lahko smatrali razvoj velikih knjižnic z več kot 5000 knjigami vsaj za zadovoljiv, nas mora zaboleti, da ogromna večina podeželskih knjižnic komaj vegetira, da so dejansko mrtve, saj jih je v letu 1953 71 %, v letu 1954 pa 64 % med njimi imelo po manj kot 500 knjig, in še v tem številu imajo večino tiste knjižnice, ki štejejo manj kot 250 knjig. Če pritegnemo k temu še dejstvo, da se knjižni fond v teh knjižnicah tako rekoč sploh ne obnavlja, da večina od njih nima niti primerne prostora za izposojanje in da o kaki čitalnici niti razmišljati ne morejo, ter še razne druge težave, ki so jih navedli knjižničarji kot obrobna pojasnila v popisnicah za leto 1954, potem lahko ugotovimo samo eno: tej prevažni veji ljudske vzgoje in ljudskega izobraževanja je družba posvečala mnogo premalo pozornosti in skrbi. Preveč jo je prepuščala iznajdljivosti in vztrajnosti posameznih knjižničarjev ter večji ali manjši naklonjenosti lokalnih oblastnih forumov, podjetij in raznih družbenih organizacij.

Prav v tem dejstvu tiči jedro problema. Tudi ob že žrtvovanih materialnih sredstvih, ki sešteta niti niso tako majhna, ampak premajhna samo glede na ogromne potrebe, bi bila celotna podoba o stanju slovenskega ljudskega knjižničarstva lahko manj temna, ko bi bila družbena skrb za knjižnice bolj urejena in organizirana. Društvo bibliotekarjev Slovenije že delj časa vztrajno opozarja na to perečo problematiko, ki nikakor ni samo poklicna ali stanovska, ampak pravi družbeni problem. Gerlančeva knjižica je s statističnimi podatki in analizami pokazala, da je imelo DBS prav ne le, ker je opozarjalo na ta aktualni kompleks ljudskoprosvetnih problemov, ampak ker je pokazalo tudi pravo pot iz te boleče krize k zdravi normalni rasti. Vsaka tudi še tako dobro mišljena kampanjska akcija zaleže komaj za obliž, za začasno blažilno sredstvo, ki ne more zatreti latentne nezmožnosti za življenje. Problema se je treba lotiti pri korenini in ga reševati kompleksno v vsej širini, s premišljeno stalno skrbjo in družbeno odgovornostjo. Na današnji stopnji družbenega razvoja se nikakor ne moremo več zadovoljiti z neenakomerno dobro voljo knjižničarjev-prostovoljcev kakor v starem družbenem redu, ampak moramo težiti za tem, da bodo enako kakor pri vseh razvitih kulturnih narodih tudi naše knjižnice postale prav tako nepogrešljiv faktor družbene vzgoje, kakor so naše šole.

Čas je že, da družba z vrsto pravnih predpisov uredi šolanje kvalificiranega knjižničarskega kadra ter zagotovi zadostna in v pravih sorazmerjih razdeljena materialna sredstva za ustanavljanje, vzdrževanje in delovanje ljudskih knjižnic. Oboje je enako važno. Le s premišljeno organizirano in dovolj široko zastavljeno stalno skrbjo celotne družbe bomo tudi na tem področju uveljavili zares socialistične družbene odnose.

Vlado Novak

OB KRIZI SLOVENSКИH LJUDSKIH KNJIZNIC

Statistični podatki o slovenskih ljudskih knjižnicah kažejo, da ljudje — predvsem na vasi — premalo berejo, hkrati pa opozarjajo na to, da je organizacija naših ljudskih knjižnic pomanjkljiva in nesodobna. Moderni čas je prinesel tudi v ljudsko knjižničarstvo nove poglede na reševanje raznih vprašanj, ki so odločilna, da ljudem laže približamo dobro knjigo.